

Inspirationskatalog

Utbildningsförvaltningens skolgårdar

Innehåll

Funktionsprogram för skolgårdar

- I. Innehåll
- II. Bakgrund
- III. Genomförande
- IV. Avgränsning
- V. Utemiljöns betydelse
- VI. Funktioner
- VII. Tillämpning
- VIII. Målbild

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

- i. Rumslighet och variation
- ii. Vegetation
- iii. Aktivitet
- iv. Samlingsplatser
- v. Element och Material
- vi. Kultur och Idrott

Inspirationskatalog Utbildningsförvaltningens skolgårdar

- I. Innehåll
- II. Inledning
- III. Hälsaspekter
- IV. Delaktighet
- V. Värdegrund
- VI. Utomhuspedagogik
- VII. Zonindelning
- VIII. Innehåll

Exempelsamling parametrar

- i. Trygghet
- ii. Rörelser
- iii. Effektivitet
- iv. Flexibilitet
- v. Omställbarhet

Exempelsamling kvaliteter

- i. Rumslighet och variation
- ii. Vegetation
- iii. Aktivitet
- iv. Samlingsplatser
- v. Element och Material
- vi. Kultur

Modell för en god skolgårdsmiljö

Inledning

Bakgrund

Inom ramen för Skolbyggnation för ett växande Stockholm har ett funktionsprogram för skolgårdar med en inspirationskatalog tagits fram för att skapa en målbild av en god skolgård, för Lokalenhetens räkning, kopplad till genomförd inventering av 136 kommunala grundskolegårdar under 2013-2014. Funktionsprogrammet och medföljande inspirationskatalog beskriver de funktioner vi vill att våra skolgårdar ska ha och gäller för alla åldrar. Målen innehåller ett helhetstänkande och omfattar både gestaltning och funktion och syftar till att skapa bättre förutsättningar för barn och ungas behov av en stimulerande utemiljö.

Genomförande

Vid arbetet med att ta fram materialet har en referensgrupp bestående av representanter från ledningsgrupp, lärare, skyddsombud och fritidspedagoger från grundskolan medverkat och bidragit med erfarenheter och synpunkter. Möten har hållits med SISAB och idrottsförvaltningen kring innehållet i programmet och medföljande inspirationskatalog.

Avgränsning

Programmet är avgränsat till att beröra elevernas och pedagogernas skolgård, med det menat en trafikfri gård för lek, paus och undervisning.

Utemiljöns betydelse

Studier och rapporter om barns miljö, hälsa och utveckling visar på vikten av en stimulerande utemiljö. Barn och unga spenderar stor del av sin vakna tid i skolan och det är därför angeläget att dessa utemiljöer är trivsamma, hälsosamma, trygga, stimulerande och att de inbjuder till lek och rörelse. En välplanerad utemiljö ökar elevens möjligheter till social, motorisk och fysisk utveckling. I en allt tätare stad är det viktigt att säkerställa ett högt kvalitativt innehåll vid utformning av barns utemiljö och att skapa goda förutsättningar för lek och rörelse, utomhuspedagogik och rekreation. På skolgårdar med liten friyta bör, utöver ett kvalitativt innehåll, den direkta närmiljön skapa förutsättningar för både rast verksamhet och utomhuspedagogik.

Eftersom verksamheter ofta samutnyttjar utemiljön måste hänsyn tas till alla de skilda verksamheternas uppdrag och till barnens behov med utgångspunkt från ålder, utveckling, tillgänglighet, rätt till inflytande och i ett jämställdhetsperspektiv.

Modell för en god skolgårdsmiljö

Inledning

TRYGG

STIMULERANDE

UTMANANDE

INSPIRERANDE

FLEXIBEL

Hälsospekter

- **Goda sol- och skuggförhållanden:** På skolgård är det lämpligt att det finns möjlighet till lek i både skugga och i soliga lägen. En indikator är himmelsvyerna. Om mer än halva himlen, ovan barnens favoritställen, täcks av grönska så är utemiljön "solsäker". Solljuset behövs för att bilda D-vitamin men barnen behöver skyddas från den skadliga UV-strålningen.*
- **Terräng och vegetationsförhållanden:** En gård som är rymlig, varierad och mångfunktionell gynnar barns och ungas fysiska och sociala utveckling. Den fysiska utvecklingen gynnas av många olika funktioner samt naturmark med varierad terräng. Naturmark eller naturlikmiljö har i studier visat sig vara viktigt för rekreation och för att motverka stress.*
- **Lek och rörelse:** Flera aktivitetszoner skapar ett flöde och möjlighet att röra sig mellan olika aktiviteter vilket ökar den fysiska aktiviteten, möjlighet att få upp ordentlig fart bör finnas. Förutsättning att utveckla motoriken skall finnas i form av t.ex. naturliga ojämlikheter i mark, stenar att balansera på och klätterträd, eller lekredskap/skapade nivåer som ger möjlighet att klättra och balansera.*
- **Ljud- och luftkvalitet:** Ljudkvalitet är en viktig aspekt på skolgården. För höga ljud orsakar försämrad förmåga att uppfatta tal vilket kan försvåra inläringen. Grundskolans pedagogiska verksamhet är även utomhus och därför krävs ljudnivåer som medger konversation som möjlighet till lek och rekreation. I förhållande till vuxna är barn på grund av sin kroppsstorlek mer exponerade för kemiska miljöföroreningar. På skolgårdar är det lämpligt att eftersträva så låga halter av PM10 och kvävedioxid som möjligt.*

*Ref. Boverkets riktlinjer (remiss), 2015

Delaktighet

Eleverna kan med fördel vara delaktiga och ha inflytande i utformningen av sin utemiljö och besitter stor kunskap om sitt närområde. Barns bästa ska tas i beaktande och de ska ha möjlighet att uttrycka sig i frågor som rör dem.* Graden av delaktighet och inflytande ska baseras på situation, individ och ålder. Exempel på hur barn kan bli delaktiga i en process är "gå-turer" (där barnen beskriver bra/ dåliga egenskaper och önskemål), observationer (var leker eleverna och hur), trygghetsvandringar (hur upplever eleverna miljön), "skolgårdsspanare" (elever besöker andra skolgårdar än sin egen för att inspireras) modellbygge eller samtal i fokusgrupper. Ett annat forum för inflytande är elevrådet med representanter för olika åldrar och behov.

* Ref. FN:s Barnkonvention

Värdegrund

”Barn och elever ska känna sig trygga och få vara som de vill vara. De ska kunna påverka sin egen skolsituation genom delaktighet och inflytande och samtidigt utveckla demokratiska kompetenser som kritiskt tänkande och reflektionsförmåga.”*

Barn och unga har rätt att fritt uttrycka sig i alla frågor som rör dem.

Lek är barns och ungas naturliga sätt att förhålla sig till omvärlden.

Barnkonventionen

- *människolivets okränkbarhet*
- *individens frihet och integritet*
- *alla människors lika värde*
- *jämställdhet mellan könen*
- *solidaritet mellan människor**

*Ref Läroplanen för grundskola, värdegrundsarbete.

Modell för en god skolgårdsmiljö

Utomhuspedagogik

Avskild samlingsplats vid natur

Samlingsplats/scen med tak

Pedagogisk mönstersättning

Yta för sport och fartfylld aktivitet

Undervisning i Naturkunskap

Skolträdgård/ odlingsyta

Utomhuspedagogik

Vad är utomhuspedagogik?

”Utomhuspedagogik är ett tematiskt och ämnesövergripande forsknings-och utbildningsområde, som fokuserar platsens betydelse för lärande, hälsa och rekreation.

Att synliggöra människan och samhället i de lokala och globala kretsloppen är en viktig del av utomhuspedagogiken.

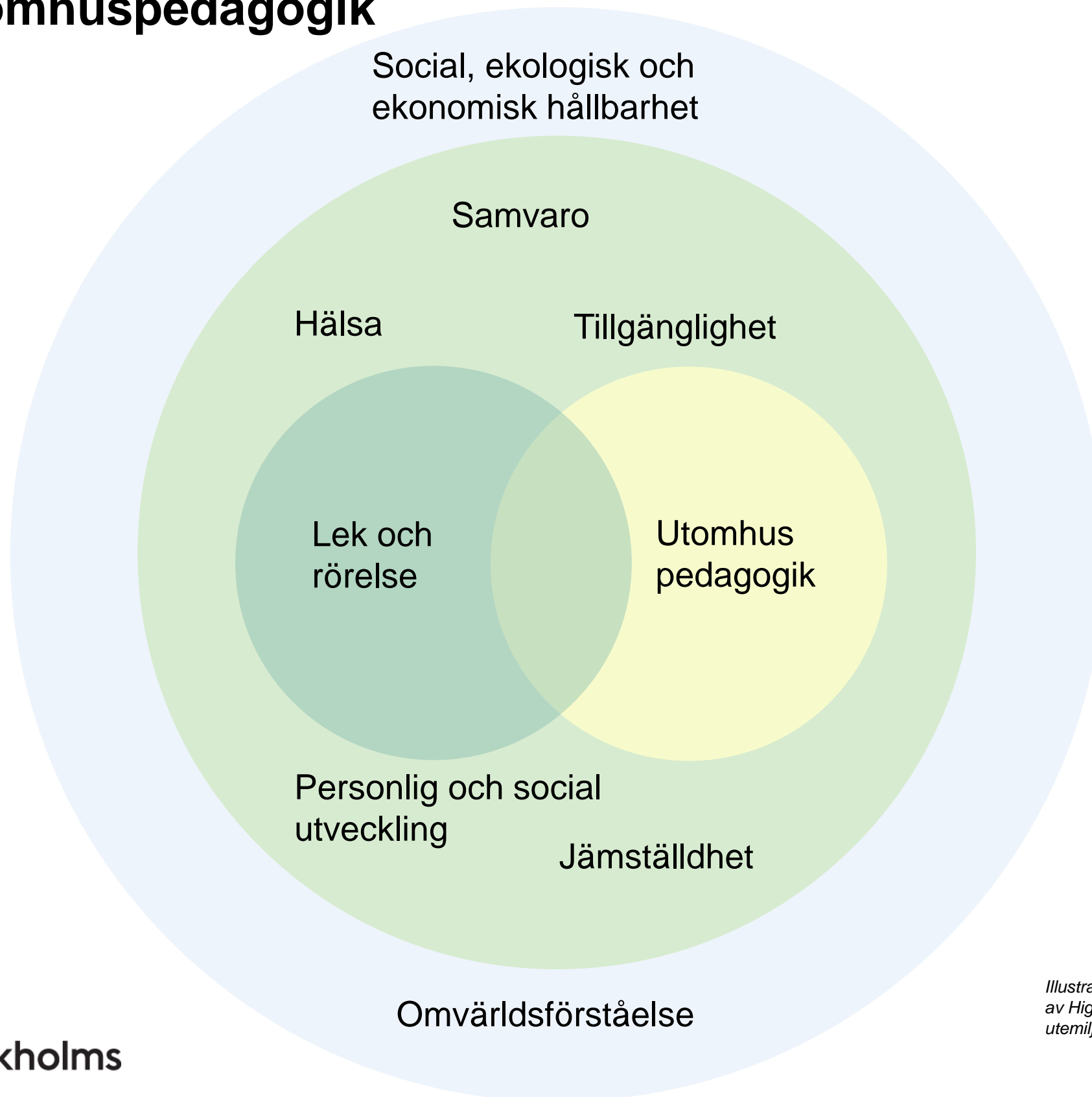
Här finns utgångspunkter för praktiskt miljölära, en bas för undervisning om vår kropp och hälsa, en plats för estetiska upplevelser och en plats för rekreation.”*

* Ref NCFE (Nationellt Centrum För Främjande av hälsa hos barn och unga)

Modell för en god skolgårdsmiljö

Utomhuspedagogik

Illustrationen är inspirerad av modell utvecklad av Higgins och Loynes (1997) för att förklara utemiljöns möjligheter.

Modell för en god skolgårdsmiljö

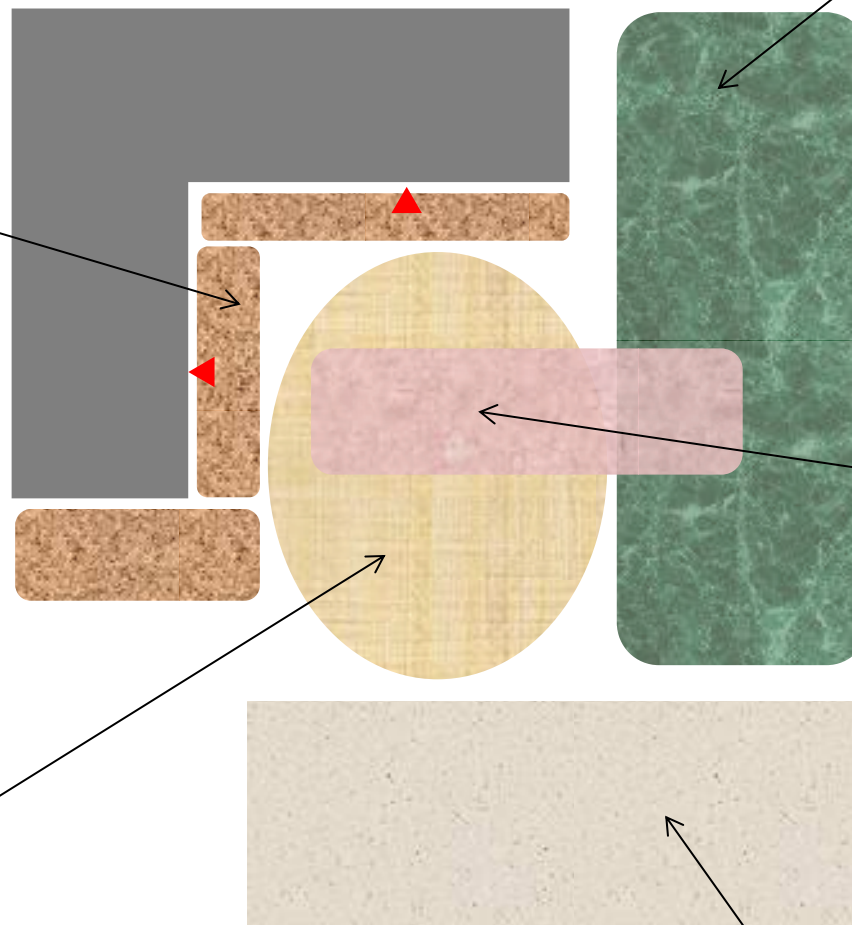
Zonindelning

TRYGG ZON

Området närmast huset ska vara en plats för trygghet, lugn och ro. Zonen bör innehålla bord och sittplatser. Förutsättningar för någon form av lugnare aktivitet bör förekomma.

NÄRMILJÖ

Området runt, nära gården med t.ex. IP, grönområden.

VILDA ZON

Bör vara placerad utanför den aktiva zonen. Tät växtlighet ska ge möjlighet för barnen att uppleva känslan av att vara ifred. Den vilda zonen ska innehålla lekvänlig vegetation med buskar och träd. Naturmark med varierad terräng förstärker den vilda karaktären och ökar barnens fysiska aktivitet. Lekredskap kan med fördel integreras i denna zonen.

ÖPPEN/FRI ZON

En aktiv zon som bör vara placerad centralt på skolgården. En plats för temporära aktiviteter och strukturer. Ytan bör vara tillräckligt stor för att få upp fart och stimulera spontan lek.

AKTIV ZON

Erbjuder utrymme för rörelse i många olika riktningar och ett flertal redskap som främjar en rörelsefylld lek. Redskapen kan exempelvis främja klätterlek och balansgång av olika slag. I denna zon hör bland annat gungor hemma. Även kullar och terräng kan skapa förutsättningar för den aktiva leken.

YTKRÄVANDE/IDROTTS ZON

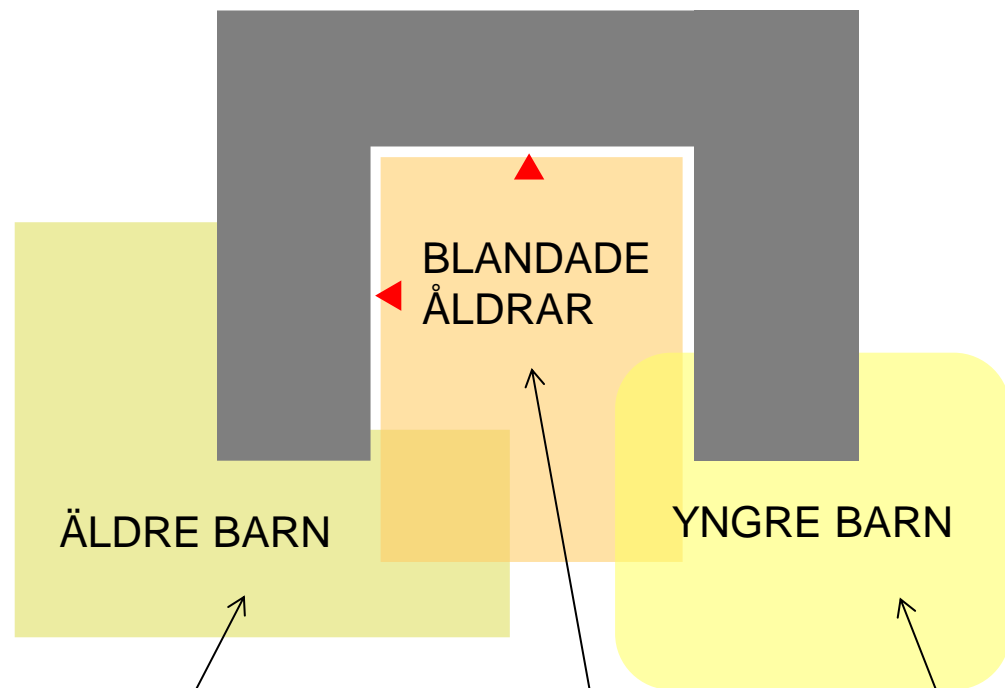
Större ytor lämpade för exempelvis bollsport bör vara placerade ytterst i skolområdet då dess fartfyllda lek tar plats och kan störa andra pågående aktiviteter.

Delar av texten är inspirerade av; "Utemiljöer vid förskolor i Malmö – ett verktyg för ytformning och bygglovsgranskning" men vidareutvecklad för att bättre möta skolan och Stockholms Stads behov.

Zonindelning

ÅLERSGRUPPER

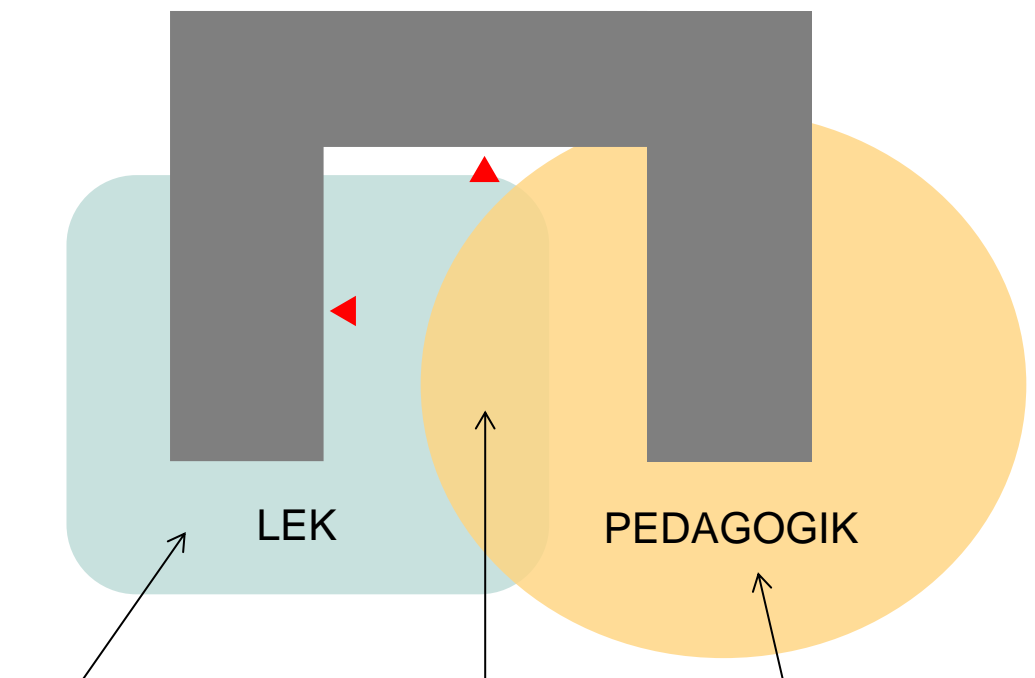
Zonindelningen av aktiviteter bör ta hänsyn till olika åldersgrupper. Yngre barn behöver en trygg och avskild zon placerad nära hemvisten.

EX. SITTPLATSER FÖR ATT UMGÅS/STUDERA

EX. LEKREDSKAP
MÖNSTERSÄTTNING
FÖR LEK OCH
UNDERVISNING

EX. STORLEKSANPASSAT
MÖBLEMANG, SAMLINGSPLATS

EX. KLÄTTERSTÄLLNING,
GUNGOR

EX. NATUR FÖR
ARTKÄNNEDOM

EX. AVSKILD SAMLINGSPLATS
UNDER TAK

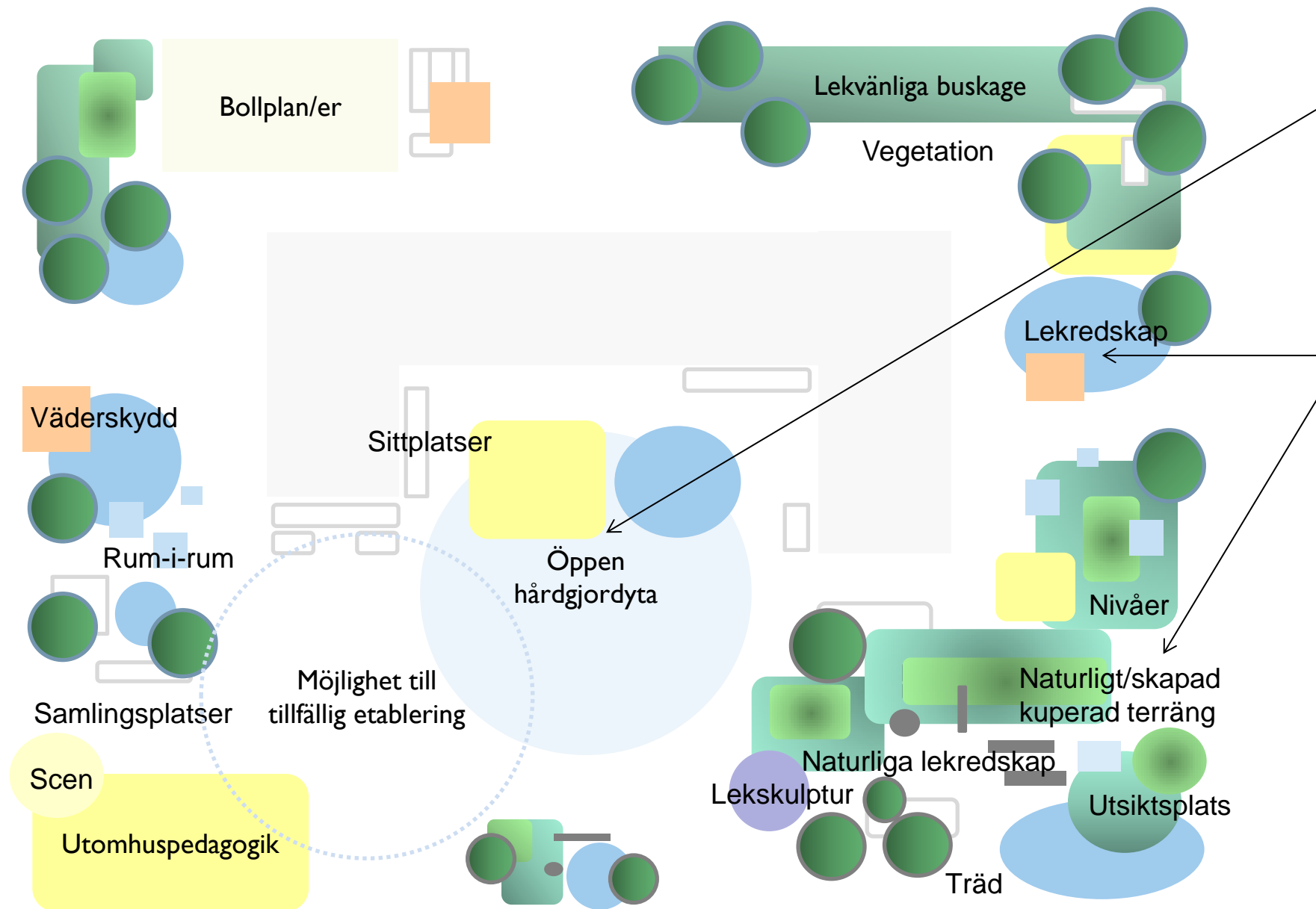
SAMUTNYTTJANDE AV SKOLGÅRD

Eftersom verksamheter ofta samutnyttjar utemiljön måste hänsyn tas till alla de skilda verksamheternas uppdrag och till barnens behov med utgångspunkt från ålder, utveckling, rätt till inflytande och i ett jämställdhetsperspektiv.*

Utomhuspedagogik ska kunna ske parallellt med rast.

Modell för en god skolgårdsmiljö

Innehåll*

ZONER

Flera av zonerna är överlappande.

FLERA AKTIVITETSYTOR

En skolgård med flera små aktivitetsytor är att föredra framför en stor. Studier tyder på att detta skapar en mer jämställd skolgård. Fler zoner bidrar också till ökad fysisk aktivitet då eleverna kan ha ett flöde mellan de olika aktiviteterna. De olika aktivitetsytorerna kan på så sätt också anpassas efter olika åldrar.

- Scen
- Utomhuspedagogik
- Vädskydd
- Vegetation
- Lekredskap, fasta
- Bollplan/er
- Öppen yta
- Lekskulptur

*Illustration ska ses som ett exempel på gestaltning och innehåll.

Modell för en god skolgårdsmiljö

Innehåll*

Samlingsplatser

Scen

Väderskydd

Närliggande grönområde eller IP

Vild zon

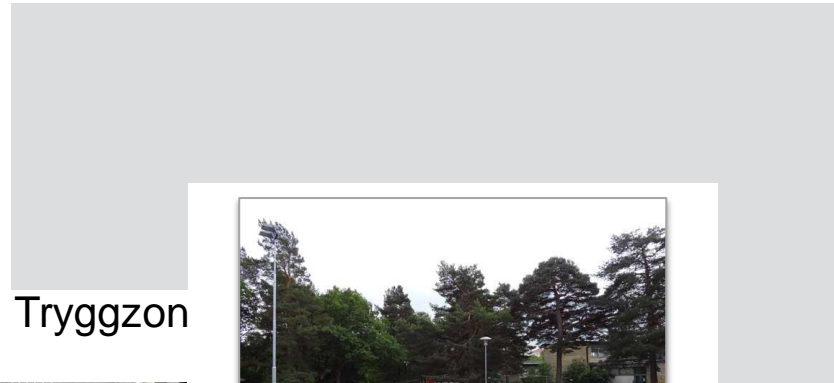
Naturmark

Kuperad terräng

Träd, buskar

Sittplatser

Tryggzon

Nivåer

Aktivitetszoner

Bollplan/er

Utomhuspedagogik

Öppen/ fri zon

Möjlighet till tillfällig etablering

Lekredskap

Ytkrävande/idrotts zon

Mönstersatt hårdgjordyta

*Illustration ska ses som ett exempel på gestaltning och innehåll.

Parametrar för en god skolgårdsmiljö

Nedan presenteras Funktionsprogram för grundskolas fem parametrar, vilka berör och kännetecknar en god utemiljö på skolan*:

TRYGGHET

EFFEKTIVITET

OMSTÄLLBARHET

RÖRELSER

FLEXIBILITET

* Se Funktionsprogram för grundskola för utförlig beskrivning

Parametrar för en god skolgårdsmiljö

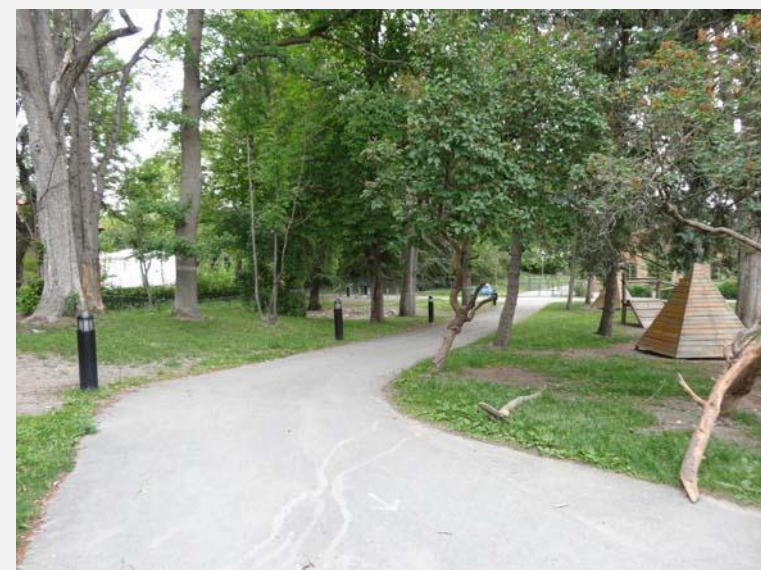
Trygghet

Ramp

Scen tillgänglig för alla elever

Upplust, trivsamt och säker väg

Tydliga avgränsningar av skolans område

Välmarkerad, belyst entré

Tydlig skyltning, hög orienterbarhet

Parametrar för en god skolgårdsmiljö

Rörelser, Effektivitet

Scen/sittplats med tak

Möjlighet till rörelse i olika riktningar

Yta för idrott och fartfylld lek

Lekredskap placerat på avstånd från pågående undervisning

Bollplan placerad avsides och med skugga

God framkomlighet för att bedriva underhåll

Parametrar för en god skolgårdsmiljö

Flexibilitet, Omställbarhet

Förvaring av lekredskap

Odlingar som del av undervisning

Nyttjande av hela gårdens potential

Yta för undervisning i t.ex. estetiska ämnen

Studieplatser utomhus

Mönstersatt asfalt

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Nedan presenteras sex kvaliteter, vilka berör och kännetecknar en god utemiljö på skolan:

**RUMSLIGHET
OCH
VARIATION**

AKTIVITET

**ELEMENT
OCH
MATERIAL**

VEGETATION

**SAMLINGS-
PLATSER**

KULTUR

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Rumslighet och Variation

Nivåskillnader, balans och klättring

Rum-i-rum, klättra och gömma sig

Sittplatser i skugga, lekvänligt buskage

Rum-i-rum, genom materialval

Möjlighet till variation i lek,
i skuggparti under träd

Öppen yta för fartfylld aktivitet

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Vegetation

Skuggande träd

Inspiration, lärande miljö

Rumsbildande och lekvänliga buskage

Naturmark

Odlingsytor - tillfälliga eller permanenta

Skyddande och avskiljande träd

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Vegetation

Nedan följer exempel på rumsbildande buskar och träd:

Avenbok, som klippt häck

Snöbär, buske med bär till hösten

Kornell

Sälg

Fläder, buske el. träd

Rysk lönn, buskträd el. träd

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Aktivitet

Multiarena för olika fartfyllda aktiviteter

Övning i samarbete, "kompisgunga"

Yta med flera alternativ till aktivitet

Fasta redskap, låg underhållskostnad

Integrerat leklandskap, lutningar och nivåer

Aktivitetsytor för olika ändamål

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Samlingsplatser

Scen med tak

Temporär samlingsplats i naturmark

Lusthus - skydd mot sol, vind och regn

Läktare, tillvaratagen nivåskillnad

Samlingsplats mellan byggnader

Trappa som fungerar som samlingsplats

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Element och Material

Konstgräs, slitstarkt och tåligt

Tillgängligt och med fallskydd

Sandlåda med sol och regnskydd

Ränna för vatten

Naturliga lekredskap

Skapade nivåer

Kvaliteter för en god skolgårdsmiljö

Kultur

Sittplatser i form av läktare

Bevarat objekt av kulturhistoriskt värde

Scen med tak

Utsmyckning

Lekvänligt konstverk

Identitetsskapande skulptur